

ԴԻՏԱԿ ԲԻՒԶԱԿԵՐԵՄՆ

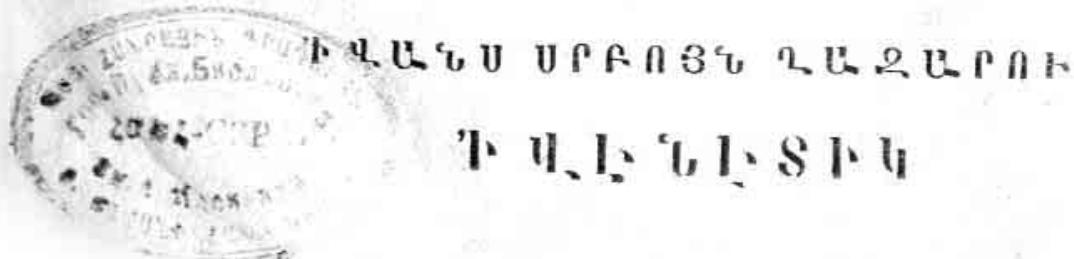
Պատմութեա քաղաքական ու պատերազմական, բանասիրական ու եկեղեցական դիպվածներու, որ հիմնական ատեններս կը լան աշխարիս վրայ։

Բաժնը է ըստ հարգի ժամանակագրութեա, որ ինը պարեգրութեան մը պարզանաւ։

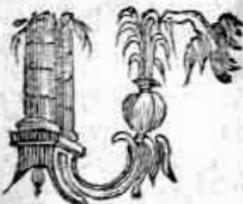
I 8 I 2

Ամեն տասնը հինգ օրը հեղմը կը տողիլի։

Աշխատասիրեալ 'ի հ. Գրիգոր Վահագոն Խասպարաձեան կոստանդնուպոլաեցւաց որ 'ի Աթոռաբեան միարանից։

ԱՐ ՊԵՐՃԱՊԱՅԱՋԱԾԻ ԵՒ ԽՄԱՍԱԽՈՐՃ
ՄԻԱԲԱՆ ՊԱՐՈՒԱՅՍ:

ԵՆԾ ԲԱՐԻՈՅ ՈՒ ՇԱՏ ՇԱՀՈՒ ԴԵՄ
գնոլ ու արդելով կը լսյինք մեկը, թէ որ աս ձեր Ազնուականու-
թեան մէկ խնդիրքը, ով Պարոններ՝ ըլլուսելու զարնեինք, ու վար
գնեինք: Քանի որ մըտիւխս կը յնայ աս ուղածնիդ, ու քանի որ

կը մամատանք անոր մէջը եղած ու շահմարանեալ բարութիւններուն վրայ, չե՞նք կը տա-
նար արմանալով, ու կը ինդրունք ու կը փնտունք իմանալ, թէ ինչ ո՞ւ աս ուսումնասի-
րութե կրակը ասջափ վառեր ու բորբոքերէ ձեր բարեկազմ սրախն մէջ որով հէմ կը-
տափնաք, ու հէմ տաքցընել կուգեր ամմէն մարդ՝ որ ձեր աղդին մէջ են, որ հմակինչ
ձեր անուշանք վրայ մայլելովմը կը նային, ու պիտի ալ աւանց մոնալու նային:

ՄԵԿ ՀՈԴՔ ՍՈՐՈՎԵԼՈՒ ՀԱՎԵԱ ՌԵՆԾ
տեն աեսնը վեր է որ, շատ չեն երթար կը մարին, մենծ օգուտմը հասարակաց ու հայ-
րենեաց՝ չեն կրցեր ընել. ամա շատ հոդք մէկ աեղ հավէս ունեցողներ՝ սորովելու, ու
խելմը սորվածներ, ու սորվցնելու հավէսլիներ որ մէկ աեղ գալու ըլլանին իշտէ
ան կը լսյ տեական, ու օգարակար հասարակաց: Վա՞զի երկու գիաց իրար մխիթարե-
լով, իրար գրկելով, ու իրարով օգանելով, մէկ աեղ միացած ամուր բանմը կը լսուն ու
հէրթան յաջողութե խելու առանց ու ուղի սորվցնունեւու մեռանութիւն մէջ կար,
չեր պակսէր, ամա կը պակսէր ճշմարդիա ու սրանց սորվոզ, ու հասաւառան աջա-
կերտ սորվելու. հիմայ գոհութե այ ան ալ երեցաւ, որ է աղնուական Պարոնացդ
միաբանութիւն:

ՈՒ Ա.Ա.ԾԻՆ ԽՆԴՐԵՐԻ ՄԵՋԸ ԱՆ ԿԾԳՆԵՔ, որովոր կը ցըցնէք՝ ու կիմացընեք ձեր
խմասութե ճամբան էլլել սուզելը: Զէրէմ ձեր ընդարսյա մասց արթնութե տեսնե-
լով որ գիտնական աղդեր, ու ուսման ետեւ ընկոլ միաբանութիւններ՝ կը տպէն գուրս
կը հանեն թուղթ թուղթ, ինչոր նոր նոր ատենիները կը լսյ բոլոր աշխարքիա վերայ,
շաբթէ շաբաթ, ամսէ ամիս. ու ասով բոլոր ժողովագեանը կիմացընեն ամմէն քան.
որոնք կը առ կը տոր կարդալով, նսաած աեղերնին աշխարքիս չորս դին ինչ եղածը ք-
զածը կիմանան կը զբանուն, մըտիւն կը բացլի, խելվին կը բանի, լեզունին կը շարժի, խո-
բաթանին անուշ կը լսյ ընկերութե մէջ, մարդու մէջ վերջապէս՝ մարդ կը բանի:
իշտէ աս բանէս բարի նախանձ շարժելով, որ մէր աղջը (այ փառք) բնութե ուսման
ու գիտութե շատ յարմար՝ մարդ ըլլալու շնորհք ունի, բայց աս միջոցներու նեցան հի-
մայ՝ ի գործ չեղարվելով առ պակասութե հավէսլի միաբանուներու, գրեթէ իսափան-
ված, երեսի վրայ մնացերէ՝ աս անգին բնաւորութիւն: Աւսոի առաջի բաղմութիւն
հիմայ մէկ աեղ եկաք, ու կը յորդորէք ու կը զօրացընեք մէր ձեռքը՝ ի գործ՝ որ հա-
սարակաց բաշւոյն համար, մէր աղդին մէջ ալ այսպէս իսապարի թղթեր հանենք՝ ու
դրօսցընելով կը թենք արդցնենք: ու աս որովհետեւ այսքան օգարակար ու բարի խնդիրք-
մընէ, աշխատանքը նայելով ետ կենալ չելինար ըլլալ, ուստի սիրով վրանիս կանենք
աս Հրամանոցներու բազմանքը կատարելու:

Բայց մէկ բանմը կը առենին մէլ աղնուական Պարոններ, որ աս խնդրածնիդ մէկ
հետաքրքրական բանմը ըլլալով, որ աղքամին գիմաց՝ որ չեն գիտեր ու չեն հասկըցեր թէ
մարդուս բնութե պատրակի աշխարհին մէջ, ինչ ի ինչ պաեղծեր է ած, ու ինչ ի կան
ու կը լսան հան, իրենց առջեւ մէկ պօշ պարտադ բնամը կերենայ, ու անօդուտ կը լսուն
աս մէր աշխատանքը ձեր սիրոյն համար: Խաէ ամմէն մարդ գիտէ, ու ամմէն մարդ
ինքիր սրախն մէջ կղքայ կիմանայ՝ որ սրախն մէջ մէկ հետաքրքրութե բնութիւնը ու-
նի, ծածակ մածուկ բաներ ու կը տեսնայ ու կը կասկածի կողէ խմանալ որ սիրոց
հանդին: Ու աս չէ թէ մենծ ու խելքը հասած մարդկան սրախն մէջ, այլ նաև ման-

բեկ պղտիկ տղոց սըրախն մէջը պէլը՝ աշքի առնել ամմէն օր կըտեմնենք՝ որ կայ. որ հեմմէն աշխին կըբացվե չեռացվեր ձեռվին կըսարժեն, ուսին բացվե կելքեն ամմէն բան կըխառնեն, ինչ որ կըտեմնեն մէռք կերկնցընեն. քովերնին բանը ընես, ու մանաւանդ որ կըենցմէ ծածուկ ուղեանէ ընել, ինչպէս աշխին կըտեմնեն, ականջնին կըսպեն որ իմանան: Խան առ հետապրութելը՝ մարդու սովորաբար մննծնալով՝ հետը կըմնծնայ, որ խելքաւ մենծնոյ, ու իր հասակին արժանի մարդ ըսվե. թէ որ չէնէ մենծ՝ կըմներմանկ մարդու ըլլայ, իրօք պղայիկ արդամնէ: Դիտենքոր ած հիշ մէկ պօշ սպարազ բան մը մարդուս սրախն մէջ չփառեցեց չփառենէց, ամս մարդու ինչպէս ամմէն բան, կընայ առնելու ու ՚ի չարն գործածել, այսպէս ալ առ հետապրութել իր բնուուը, որ մարդուս իրը ձեռքէն բոնօղ ժառ ածցնող ծառայմնէ արվեր ած, կընայ անի առնել քաշել՝ ՚ի չարն գործածել. ու որչոփ ՚ի բարին գործածելով կըտեմնեն իմաստանանալ ու հմանալ, անչափ ՚ի չարն գործածելով՝ վաս ու սասանայ մը կըլլայ:

Այս Դիտակ բիւզանդէնին մէջ բալոր դրելու բաներնինէ առ ըսած հետապրբրութէ՝ օրինաւոր ու կանոնաւոր նարակներ, որ այ հաճոյ, ու ամմէն իմաստանց դիմուցը ընդունելի է. զերէմ պիտի զնենք ան բաները՝ որ հիմայ ներկայաբար կըլլայ աշխարհիս վըրայ, ու մանաւանդ եւ բառա ի ու ասիտյի մէջ երեկէլ բաներ, ինչպէս պատերազմ վաճառականուի. Երեւլի իմաստանց ըրած դրածը. խելցի ու նոր դիւտեր, իմաստանց խօսքիր ու մատմանդներ: Խակ ամերիգայի ու ափիրիկի մէջ քիչ կըլլայ առ օրըս արքանի լըսւրու ու ինչոր ուրիշելու բաներ: Կամանատէս հնատանանու դիերը, լարրոնիային, ու այլ հեւսխային աշխարհները քիչ բաներ կըլլան նոր. զերէմ անոնք ազգին՝ որ ասիէ հարուք ասրի, հազար ասրի առաջ ինչ որ մէկը կընէն՝ հիմայ ալ ան կընէն. նոր բանմանը ըլլայ որ բնեն գարե՝ ՚ի գար՝ մէկ շատ շնորհքով ու զարմանաւ լու բանմը չէ մէր զիմաց, որ ամմէն օր՝ ալ աւելի մէծերը կըտեմնի լըսւրու, աշխարհագրութեն մէջ անցն ՚ի անցը դրած է: Այս առ եւրոպիստի զիմանց որ աշխարհին չորս բաժնին մէջն էն պղտիկ մասն է, ամա իր բարեխանն կիմային համար, իր փառաւոր տէրութիներուն, իր կառավարութեն, իր իմաստութեն, իր կրօնին, իր բազմամարդութեն, իր վաճառականութեն, ու իր պատմութերը համար՝ էն առաջնուննէ ու էն նախապատիւը ամմէն աշխարհաց մէջ. ուսափ եւառ որ ամմէ բաներնինէ որ այսպիսի նախապատիւ աշխարհին մէջ մէկը ծնած ըլլայ ու հնի կըլինայ, ու հնի եղած չեղածը շեղինայ: Ուսափ ընտոր բաի՝ առ բաներուս համար՝ առ եւրոպայի մէջ եղած բաները պէտքէ, որ էն առաջ գնենք: Ու հս մէկ բաներ կազմակեր ու կըծանուցանենք հրամանցներու գ, որ ընտոր աշխարհ ամմէն գիտէ, խասլարը շատ հեղ սուտ ցիլլայ, ամա սխալ կըլլայ. մէր գրած խապարներուն մէջնալ պազի պազի հեղ պիտի հանդպի առ բանը. որ ինչպէս մէնք առանց ակնածելու, գրած սխալնիս հետեւալ թղթերու մէջ պիտի սրբագրենք, այսպէս ալ հրամանքնիդ առանց գժվարելումը կարդաք, ու մեզի անմէզագիր ըլլայ: Ու առ եւանէ եւան ամմէն 15 օրն հեղմը որ ըստ մէր ազնուշական Պարունացդ յօժարութելը տպէնք, կոտր կոտր զբոսանաց առենենք կարդալով, ազէկ ճամբայ մը կըլլայ ժամանակը առանց ճանձրանալու, ու առանց մէզաց անցընելու. ու առ կարդացած թղթերը՝ եւանէ եւան քավերով որ դրվի, առքեգլխին կըտեմներվի որ մէկ աղեկ գիրքմը եղեր է, որ ան ատրվան երեկէլի պատմութիներով, ու այլ խելցայի խօսքերով խօրաթաներովլցված, սանցի խմաստութեն սնառուկմը եղեր է, որուն մէջ եր ըոր ըլլայ՝ մարդ կընայ գառնալ նոյնի խառնել, մոռցածը միափը բերել:

Շատ մէնծ յոյս ունինք՝ որ շատերուն շատ պիտի օդաէ առ թղթերս, ու մամինն ողիափ բացվե քիչ առենի մէջ, թէն որ կարդան ան առածն կէօրէ որ իրու. || Դուք մէջնալ, աճողութէն հանդապէի: || որուն միտքը առ է թէ կարգա, ու աղեկ կարդա կարդացածք. ու մի հոդար թէ հեմմն լըմիցընեմ, վեր ՚ի վերոյ հասկըցածք հասկընալ սկսելով. կամ թէ մէկ բաներ որ չիհասկըցար, ըրւայ որ ինքիրմէդ գուն քեզի ըսես ընտոր անմիտները իընեն, թէ շատ զարմանալի ու խելցայ բան է, զերէմ ես չեմ հաս կընար կոր, ու այնպէս թուզուր. այլ ամմէն բան՝ որ ինքիրմէդ հասկընալ չիհրցար, մի դանդաղիր, մի ամաչեր, փնտուէ գախիր գիտցողը, ու անկէ սորվէ թէ որ կարելի էնէ սորվիլ: Զերէմ շատ բան շուտուր մարդ կարդալով՝ կըսեպէ որ հասկըցաւ, ամա երբոր միափ գնելով կամաց որ կարդալ, շատ բան գիմացը կելքէ՝ որ կարօափ այսոց խոր հրդականութեն, ու առ համեմատաբար՝ որչափոր մէկը քիչ իմաստուննէ: Ու շատ հեղ ըուն իսկ գիտցածին հասկըցածին վըրայ, իմաստանց մը գիմաց խօսք բանայ, ան իմաստունը այնպէս բաներ առհա կըխօսի ան բանին վըրայ, ու բանին առենէն բան կըհանէ, որ իր մաքէն հիշ չեր անցեր: Ու առ կարդալու կանոնը՝ չէ թէ միայն առ թղթերու մէջ բա-

ներդելու է, այլ և ամմեն կարդալու վրոց մէջ, թէ հոգեսոր ըլլայ թէ բանասիրած շնորհ մէկը շիկրնար ըսել թէ ինչու գրողը այնպէս շեղրեր՝ որ դիւրին ամմենքը աշխատանաց հասկրնամն։ Զէրէմ աս գիրք գրելը, կընմանի հադստիմը, էնթա քիմը համ պինիշի մը։ Միթէ ամմենքը կրնա՞ն՝ հադնիլ անի, չէ։ զէրէմ թէ որ ձեւած է։ մէկ շափահաս մարդումը վըրայ աղէկ ձեռվ ու շնորհքով՝ ամմեն ատ պօյլուները մայն կրնան հադնիլ՝ որ իրենց վայլէ։ ու թէ որ պղտիկ տըզոմը հադնի, կամ կարձ մարդմնէ, գետիթը կը քավի, լայն կուգայ։ թէ որ երկայն մենծ մարդ մը հադնի, անոր ալ կարձ կուգայ նեղ կըլլայ։ Այսպէս ալ հասկըցիր աս գրված գրքերը, որ շիկրնար ամմեն մարդու հաւասար հասկանալի ըլլայ, վասն զի ամմեն մարդ հաւասար գիտութեն, ու հաւասար մոաց բացութեն տէր շնի։ ուստի դրօղները միշտ կըդիտեն, որ կամ տգիտաց կամ գիտանոց, կամ հստարակ մարդկան համար գրեն, ու որ աստի ձանի մարդկան համար կըդրեննէ՝ անսնց շատ պատշաճ կուգայ, անսնք աղէկ կօդտին։ մէկալներուն քիչ մը կարձ, քիչ մը երկայն կուգայ, որ խելքով պէտք է որ ամմեն կարդացողը իրեն յարմարցընէ ու շահի, առանց բամբասելու դրուց։

Ասկէց ՚ի զատ կըյուսանքոր ամմենքը ասկէ ետե՛ աս թուղթը աս Դիտակ բիւզանց գեանը փնտութն, ամմենքը աս վրանին տանին բերեն ինչպէս մէկ կարձատեսմը իր աչք նոցը, իր գիտակը ու ասով իրենց ընկերութիո իրենց խօրածան անուշցըննեն, ու ասով համը առնելով գիտութեն, կարդալու ու ուստան ետեկ ըյնին ամմեն մէկը որչափ որ կըր նան, ու իրենց զաւկըները կարդալու ու ուստան տան, պօշ պարապ ատեն անցընելները խափանվի։ զէրէմ ինչպէս որ կըաէ սենեքայ։ պարապ ատեն անցընելը առանց բան մը կարդալու մահմընէ, ու ողջ ողջ մարդու զէրէպման։ ու մէկ ուրիշ փիլխոփայմընալ կըսէ։ ինչպէս առողջութիւնը, մէր մարմնոյն մէկ երջանկութիմընէ, այսպէս ալ կարդալը գիտութիւն մէր հոգւոյն։

Ու որպէս զի այսչափ մէծադոյն բարեկը հասարակաց հիշ մէկ կերպովիմը ըլլայոր խափանվի, ու ինչպէս որ ալ Հրամանքնիդ կուզէիք, աշխարհաբառ կարելի կոկած ոճովմը կըշարադրենք աս Դիտակ բիւզանդեսնը։ ու թէպէտ հիմայ ավ չիպակսիր աղդերնուս մէշ գրաքառ լեզուն հասկըցազնէր, ընտոր որ կըպակաէր՝ ասկէ տասը քսան տարի առաջ, ու ետեկ ետեկ կըշանանկոր։ ամա որովհետեւ մենծ մասը՝ մանաւանդ նաև կերպար պիլէ, որոնք կարդալ գիտեն, գրաքառը գժար կըհասկընան։ առոնց ամմենուն խաթը խօչ ընելու համար ու իրենք ուրախացընելու համար, այսպէս աշխարհաբառ պարզ գիւրին ոճովմը գրենք, որ ամմենքը օգտին շահեն։ ու ամմեն մէկը իրեն վիճակին կեօրէ, իրեն գիտութիւնը կեօրէ տեղեակ ըլլան աշխարքիս մէջ եղած բաներուն վըրայ։

Ուստի հիմայ ով աղնունական Պարոններ, յորդորվելով մէնք ասչափ ձեր ինչլացի ու օգտակար խնդրվածքէն, ու ուսումնասիրութեան բազմանքնէն, վրանիս կառնենք սիրով ատ բեռը՝ որ իրաւցնէ շատ ծանը է, (որ գիտոցը գիտէ)։ ու յուսալով որ պիտի թէթինայ առաջ երթալով, այսինքն երբոր տեսնենք շահը օգուտը մէր կարծածէն ու համտածէն վէր։ ու յառաջադիմութիւն աս կարդացողներուն, աւ աւելի մենծ մենծ ու աշխարհաշնէն բաներու։ ու մազթելով ձեր ամմեն միաբան Պարոնացդ բարսրտութիւնը ու բարեկամութիւնը մէր վըրայ, մամիք միշտ պատրաստական ծառայելու յօգուտ և ՚ի սէր ձեր Ազնունապոհմութենդ։

**Ամնախոնարհ Ծառայ
Հ. Գրիգոր Վգովս Խասպարանեան։**

զայլ եմ տրուեսոս զինուորական քոհաւ ուորութե, որ ոչ ներէ ձեզ և ոչ առ ժամը մի, զե՞ի բայց ձգել մարթասղիք զայս լուծ ՚ի պարանոցաց ձերոց : ||

Աս մոսկովյան երուն ծանր ու նախատական թղթին դէմ մէկնախատական թուղթ մը գրեց ֆրանսպ կունադիէռմը՝ մոսկով ներուն, որուն օրինակը հետևեալ թղթ թին մէջը կըդրենք :

ԱՍՏՎԱԲԱՇԽԱԿԱՅԱՐ

Անցած տարի ու աս տարի, երկինքը երկու երեկի ու ազւոր բաներ երկացան, մէկըն էր, ան նորատեսիլ արմնալու պոչով ասաղը, որ անցած տարի՝ օգոստոս ամսէն սկսած՝ աչքի կերենար, ինչը ասար ոյս առջի օրերը : Աս աստղին վրայ շատ ու նոր նոր մայլելու բաներ ըլլալուն համար, ու շատ հոգի բազմաշնուն ուղելնուն համար դիմանալ ան բաները, մասնաւոր զատ ողջափկ դիրքիք շարագրեցինք անոր վրայ աշխարհաբ լեզով, պարզ համկը նալու ոճովմը, որ մէր աղջնալ քիմը քիչ մը պարէ առ բաներէս ծարաւը առնէ :

Մէկալը էր արուեսեակը՝ որ երկնքին մէջ՝ լուսնէն ետե լուսաւոր ու անուշ փայլող ու աչք զրվարթացնող մոլորակիմընէ, որ աս տարի փետրվարէն սկսեալ ինչմանյունիս, արեւը մտնալին ետե, երկնքին մէջ կերենար փայփիւն ու պայծառ : || և մայիսին տասնըմէկին՝ որ աս մոլորակը՝ զուգըն թացաւ լուսննթագ մոլորակին հետ, որ մէկ կանգուն մէկ մէկէ հեռու կերենային, ի՞նչպիսի զուարժութի ու զքսանք չէին բոտար երկնքին ի վեր նայօղներուն, որ աս երկու մէկ մէկէ ազւոր մոլորակիները, մէկ տեղ եկած, կարծես թէ երկնքին երկու աշխներնէին, որ մէր վրայ կընայէին :

Հիմայ հոս աս արուեսեակին վրայ, էն հարկաւոր բանիմը գիտնալու բաներ զընենք : Զէրէմ թէ որ արմատէն ըսկսինքնէ պատմել ասոր վրայ, թէ հին մարդիկ, հին աստղաբաշներ ու բանաստեղներ, ինչ կըսէին, ինչ ասաստեղներ շներ էին ասոր վրայ, ու նաև հիմկվան աստղաբաշները, ի՞նչ չափել չափութելուն որ երնեն երկնքին վրայ զանազան դիրք ընաւ լուն կեօրէ, մէկ մենք գիրքը կըլլայ : || ևսաի հոս ամմէնուն հասկընուու մէկ ծանօթութինը տանք, ու ող թէ ան մէնծու մայլելու դիտութիներուն սանկ մէկ քիմը համը, ընտորոր դիմական աղջերը կընեն :

Աս արուեսեակը կըպըտըտի արեւուն չորս գին, ինչպէս ամմէն առաջին աստիճանի մոլորակները, ու կըսվի՝ երկրորդ մոլու

բակ, վակ զի առաջինը՝ որ էն մօտնէ արեւուն, փայլածուն է, երկրորդ հեռու արեւէն, է աս արուեսեակը, որ մէր երկրիս՝ ու փայլածուն մէջ տեղերնէ : Աս արուեսեակը՝ 7 ամսովան, 14 օրուան, ու 17 սահմանական մէջ, մէկմը կըպըտըտի, իր կամարը կընէ արեւուն չորսդիով, ըսել կուզենք, թէ երմէկ տարին՝ ասափ տաենիվան մէջ կըլըմիւնայ, 23 սահմանին՝ ու 22 վայրկենին մէջ, կըպըտըտի մէկմը իր առանցքին վր, ըսել կուզենք, թէ իր մէկ օրը՝ այսափ տաեն է : Մենձունը աս մոլորակիս՝ է երկրագունակն : ինը հեղ պղուի է, մէր երկրագունակն :

Երկրէս հեռու է, իր միջական ըսկան հեռաւորութե ատենը 82, 457, 952 միջն իտալական : Արևէն հեռու է, իր միջական հեռու հեռաւորութե ատենը, 59, 644, 310, միջն :

Ինչպէս որ լուսինը մենք կըտեսնենք երբեմն լուսով լեցուն, երբեմն կէս կըլլոր լուսով, ու երբեմն բարկ քիչը լուսով, այսպէս ալ աս արուեսեակը՝ երկնքին զայնազան դիրք ընալուն կեօրէ, մէզի այնող կերենայ, բոյց տիւլպիւնով, ինչպէս որ տարի առջի ամիսներով կերենար, ու երբորալ ըսկիսնէ երենալ՝ ամիսներով կերենայ, իմ արեւը մանելին ետե՝ արեւման դին, իմ արեւը ելելին առաջ՝ արեւելեան կողմը, երբոր տրեւը մանելին ետեսայ կըսկունէ երենալ՝ ան տաենը իրեն անուն կուտանք՝ գիւղաւշը, ընաօր աս տարի ինչման յունիս յուլիս կըամիւրը : Երբոր որ առաւոտը՝ արեւը առաջ չէլլած որ կերենայ՝ ընտոր աս ամիսները կերենակոր, ան ատենը իրեն անուն կուտանք՝ շուռաւէտ, կամ առաւաւակ : || և աս միտ փոփոխ կըլլայ՝ որ տաենմը երբոր առաւաները կերենայ, եռբը առանմընալ իրիկունները, անկէ ետե կէնէ առաւուան ները : || և աս որչափ տաեն երենալուն զափ ամսովան կամ օրվան վրայ կապած չէ, այլ մէր արեւային գրքին մոլորակացը զույգինթացութիները մէկմէկու այսպէս կէմ այնպէս պատասխանելուն կեօրէ, աս աւեններնալ, չափերնալ կըփոփոխվին : Աս ըսածներուս ստուգուերը, պատճառը յայտնի է, քիչը երկնքի բաները գիտցողներուն, իսկ չըգիտացողներուն հիմայ բաւական է այսափ գիտնալ՝ թէ այսպէս բաներ կան ու կըլլան տէի, զէրէմ միայն համառու մը գրելով հասկըցընելը անչափ գժար է, որչափ որ բերենով հասկըցընելը խօլայէնէ :

ՊՐՏՎԻ ԲԻՒՉԱԿԵՄԵՆ

1812. ՚ ի 15. սեպտեմբերի.

Աս գործքս՝ որ է Պատմութի՛ Հիմլվան առենիս, ամեն տաճարին կը գմբ կը տպվի:

Ի Դ Ա Լ Ի Ա

Յուլիսի 28ին՝ Վելեառէ ժայեօս անունով՝ վենետիկին կառավարը, կամ փաշան, որ միանդամյն հրամայող էր վեցերորդ զօրաց գնդին՝ մեսաւ: Իր մարմինը հաղովացուցին ու գրին մէկ մենծ ուռի փայիմը մէջ՝ բոլոր չրս զին մուերը վառած: Հետեւ առաջ օրը կէս օրվան մօս, բոլոր քաղաքներ ու հօն եղած արութե՛ մէծամեծք ու բոլոր զինունորական գունդը եկան հօն սարսցը որ սք սաեւ փաննոսին ժամուն հրապարակին վրայ կընայէր: ու առին մարմինը մասն որ սաեւ փաննոսին ամմէն հանդիսուլ, ու հօն զինունորական երաժշտութե՛ ձայնաւոր պատարագմը ընելէն ետև, առին նորին մարմինը հանդիսով ու աարին նր Վեգալին ժամը, ուր որ թագեցին: Մեռնելու սահմէն ինչվան՝ որ թաղվեցաւ, մօա երկու օր անցաւ, ու ան ամմէն սահմէր հեղմը, ամմէն վենետիկի բերգերին, մէյմէկ թօփ կընեաեին:

Յուլիս ամսուն մէջ անքոնայու նաւահանդիսուէն 117 վաճառականի նաւեր ելան մէծ ու պղտիկ: 77 նաւ նարօլիի պայրախով: 5 տաճիկի պայրախով: 3 ֆրանսիի պայրախով, որ կերթային մէսօլա, ֆիւմիշին, բադրէասսօ, լուզին փեքքօլո, բօնֆու, կոօդդամառէ, ձեռափի, սինիկալիա, բեղառօ, վենետիկ, ռավիննա, ծառա, փուդո տի ֆեռմ, ֆիւմէ, դրիէստէ: փոնդէլակոսուո, մալդա, ուափի, փէսքառա, չփդանօվա, ուիմնի, կոռօ, փրիմառօ, լցված զանազան ապրանքներով:

Հաս ատենէ պէրի է որ, որբազան Պապ սափօյա քաղքին մէջ նասերէր: աս առ բիյունիսի 20ին փարէզ կանչըլեցաւ: ուր բոլոր քաղաքը ու պալատականք, շատ մէնծ պատճով ու մէծարանքով զինքը ընդունեցին: Զըգիացը լիր աս ճամբորդութե՛ պատճառը: բայց կըկարծը լիր է, ու որչափ գինին ու ըռախին վեր է, ու օգտակար մարդուս ընութե՛ը:

Ճոյնութեանը, մէկ մէջը դանել կուղէին:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Բ Ա Կ Ա Ն

Յուլիսի 20ին, լիօն քաղքին մօտ՝ մէկ նոր, ու անիմանալի բանմը հանդիպեցաւ, մէկ մէնծ արամը՝ ուր տեղոր ցորեն ցանված էր, յանկարծակի մէկ գիշերվան մէջ, դարձու լիցմը եղաւ:

Քօնդէ Վեսպիչի, որ իբր էլզի էր բովանդակի քոնֆետէրացիսին տերությը ու լիներուն կողմանէ, մէկ գովասանական ճառմը խօսեցաւ՝ նաբօլէօն կայսեր վրայ, իրեն ու բովանդակ մէծամեծաց գիմացը: Ետենաբօլէօննալ անոր նորհակալ ըլլալով մէկ երկար խօսակցութիմը ըրաւ, որով բոլոր լիներուն սէրը ու բարեկամութիմը իր հետը, ու ֆրանալ ազգին հետ կապեց:

Յովսէփ նէսոի, անունանի բժիշկ ու ճեռահ, ու բժշկականուե սորվըցընող վարպետ՝ բավիկային համալսարանին մէջ, մէկ հատորը կիրքմը շարադրեց մէծկակի բժշկական բաներու ու գեղերու վրայ, ու աս գրքին մէջ մէկ ճառմը ունի, որ նոր խօսեցաւ իւմաստնոց ժողովքին մէջ, ուր որ շատ իւմաստութե՛ ու արմեննալու պատճառներով փորձերով կըցընէ՝ թէ մէկ բնական ջուրմը, աղբերի ըլլայ, ջրհորի, կամ անձրեկ ըլլայ՝ որ հիշ մէկ պղտորութիմը շունենայ, ըլլայ թէթե, պայծառ, փայլիուն, աւանց համի ու հոտի, բնցպիսի մէնծ ու օգտակար գեղ է ամմէն հիշնառութե՛: ու որչափ գինին ու ըռախին վեր է, ու օգտակար մարդուս ընութե՛ը:

Մէկ աղայմը՝ յոհաննէս հառէ անունով, ծնաւ լօնտուա: ու երկուրէք բարի ամմէն կերպով ողջ առողջ ապրելէն ետև, սկսաւ ասոր փորը քիչ ատենվանմը մէջ կարգէ դուրս ուռիւլ: որ կընճ մէծանուն վարպետ բժիշկը ձեռք գնելով ասոր՝ որ բժշկէ, չիկրցաւ ճարմը ընել, որ արդան օր աւուր վրայ իր առաջութիմը կորսնցընելով, ընկաւ:

կաւ մեռաւ : Ու ինչպէս որ սովորութե՛ք եւրոպայ, որ ամեն կարգէ դուքս կերպով մեռնող հիմանդրներուն մարմինը, որոնց հիմատութե՛ք պատճառը չիկրցան իմանալ բժիշկները, կառնեն ու կըբանան փորը ու կըզնեն, այսպէս ալ աս տղին մարմիննալ առին, ու փորը բացին . մէկմալ ի՞նչ կըտեսնես, ասոր ստամբուէն ու աղիքներէն գուքս փորուն մէջ կարմէկ չիչասած տղայմը, որուն անդամները կարճ փափուկ ու ծռմւկած . ու գլխուն տէզը կար մէկ թանձր խառնիմինթոր հիւթմը : Այս բանը թէպէտ և շատ զարմանալու բանմընէ, բայց ատեն ատեն կըլլոցկոր : Եօթը տարիմը կայ որ վէռնուել մէկ արդայմը մեռաւ, որուն փորուն մէջ գտվեցաւ մէկ մսէ տօսկրակ մը, ուր կային պղտիկ տղի կոտրտուկ անդամներ : Այս բանը բնազննինք այսպէս կըմեկնեն, թէ ասոնք յշացլած են երկուք մէկն էքիդ . ետեւ երկուքը հաւասար մէկ տեղ չիկրնալով մենծնալ ու աճիլ հոն, ան որ աճերէնէ, մէկալը՝ որ չէ կրցեր աճիլ, իր մէջը առեր կծիեր է . ինչպէս որ երգեմն կըտեսնենք՝ որ մէկ հաւկիթմը մէջը մէկ ուրիշ հաւկիթմալ ունի . կամ մէկ փորդուքալմը՝ իլիմանմը՝ որ մէկը զմէկալը կըլլեր է :

Մոռավիա դաւառին մէջ, նամիեսդին կրղմերը, որ մէկ մենծ ու շահաբեր երկերնէ նէրցէի տէրութը, կարիճ ու ճարտար երթը քադործներու ձեռքը ըլլոցուն համար, ու աղէկ մշակվելուն համար, ու իրեն զանազան հին շինուածքներուն համար . յուղանի 10ին կէս օրվան դէմ, բոլորը աւրեցաւ մէկ մենծ խոռնթումէմը որ իջաւ հոն տէզերը . ու մէկ ջրհեղեղիմը պէս անձրեւ . որուն նմանը քիչ եղեր է աշխարքիս վրայ : Օսլովոյին աէրեւն՝ որուն երկու դին ալ շատ բնակութենիս, ու շատ զուարձալի ու մայլելու տէզմընէ, մէկ չէյրէկիմը մէջ՝ դարձաւ մէկ մենծ ծովմը եղաւ . եռսուն քառուն առւն փլուց աւրեց, ու ան մենծ ինը աչքով նամիէսդին քարէ կամուըլը, որ օսլովային վը շինված էր, որուն վրայ տարիներ, ու ան հունծ քարէ իսարմերէին, երրորդ օրը առանձրեւն ետեւ ընկաւ փլաւ : Աւ թէպէտ ասշափ զարհուրելի դիպլածմընէր եղաւ, ու արտերու տներու, տան մէջ ամմէն եղած բաներու վնաս տըլաւ, բայց մարդոց հիշ մէկ վնասմը չեղաւ, որոնք երկուրեք օր իրենց տանը տանիքներուն վրայ ելաննը տան + ինչվան որ ջաւրը ցածցաւ տներնին երեցաւ :

ՊԱՏԵՐԱՋՄԱԿԱՆՔ

Օգոստոսի 6ին կըգրվի ֆրանսղին մենծ բանակէւն քը ուտուէն՝ առ խաղարները :

Յուլիսի 23ին . նաբօլէօնը տարաւ իր բանակը՝ ինչվան քամէն, անցնելով օվագութեաւ:

22ին . Փոխարքայն իդալիայու, իր առաջ գնացող զօրքովը, բանեց պօդպիսովլին կամուրջը : Մէկ ասալատակօղներու գունդը մը ֆրանսղի 200 ձիաւոր, գնացեր էին պէքէնքօվպին վրայ . հանդիպեցան ասոնք . երկու գունդ ձիաւոր մոսկովիներու . զարնը վեցան մէկմէկու, 12 հոգի ու մէկ օֆիշալը ընկած մասկովիներէն :

23ին . Աւվտոանց հասաւ փոխարքայն պէքէնքօվպին . իրեք սահթէն ետեւ անցաւ ան տեղի չուրը . ու մէկ կամուրջմը շինել արվաւ տուինային վրայ : Մոսկովիները շատ գէմ գրին ասոնց անցնելը խափանելու : Լոքուղ զօրապետը՝ որ օգնական է փոխարքային, կողին մէկ խուռչինը առաւ, սախտեցաւ :

24ին . Նաբօլէօնը կէս օրիշէ երկու սահամ ետեւ, հասաւ պէքէնքօվպին . ու երկու խոռնթը զօրաց խորկեց անկէ՝ որ երթան աչք դնելու տեղանք կէնան :

25ին . Փրինչիփէ եքմուլը քալեց դէպ 'ի մօհիլով : Երկու հաղար մոսկովի զօրք՝ որ քաղաքը կըսկահէին, սիրտ ըրին ֆրանսղներուն դէմ ելլիլու . բայց ծեծը ուտեկ ձիաւորներէն ետքամմեցան :

26ին . Իրեք հաղար խաղախ՝ որ փրինչիփէ պակռատակնին ասպատակ զօրքն էին, ուսպառուպէն աս դին գալով փրինչիփէ եքմուլին առաջ գնացող զօրացը հանդիպեցան . վրանին քալեցին . 85երրորդ ձիաւոր գունդը ֆրանսղին՝ շատ կտրընութք ծեծկըցաւ ասոնց հէտ՝ ու շատ հէռու զիրենքքէց : Հիմա սպակռատիոնը ետքաշ վելով պըտառելով, եկաւ մօհիլովին կողմը :

Բոնածեն հիմու ֆրանսղները աս տեղը բանիքը, ուքա, տիմնա, բոլգոսք, մօհիլով . ու պիտի երթան՝ վլոդէպին վրայ . ուր տեղոր ժողոված մէկ եղած է մոսկովին ու ժը . ու ընարոր տրիսաւ բոլոր պաւանեցներով բաներով իրենց բանակ շինէր նըստ եին . հօս ալ անոր նման շինէր են . որ շատ աշխատելի շինուածքմընէ :

Մոսկովի կոյսոր թողուց զօրքը, դարձաւ բէդրոսուրեկ :

Պատասխանի՝ մոսկովիներուն նախատական թղթին, որ տըվու մէկ ֆրանսղ կուտագիիկ զինուուրմը պէս այսպէս :

|| Դերիք են որք յու իւրեանց կամաց, և 'ի հարուած խաղաղնի բոնադատաւել վարին 'ի գնացու . այլ զինուածուրը ֆրանսղուաղտոք են յայսպիսկաց, և ոչ հնաղանդին բայց եթէ պատույ և օրինաց :

Աչ եմք եղեալ 'ի մասի, և ոչ լուեալ մէր.

մեր յումեքէ , եթէ դուք չհամարիցիք ինչ զմերս զօրութիւն զի ոչինչքան զայս երլի նել անտեղի : Ահա ամսգէդէդէն , հօլապուռն , աւսգէուլից , բուլդուսք . ֆոխէալանա , ևն նորանոր վկայք ծմարտութեն : Զայն ինչ տեսանեմք մեք այսօր , զոր 'ի հերուն հետեւսուք միշտ , այս է փախուստ ձեր յերեսաց մերոց : Բանակք մեր կարգեալք , ճակարք մեր յարդարեալք ամենահմուտ արուեստիւ . հատին բաժանեցին զջորութեն ձեր 'ի բազմահատուած առաջն . զօրք ձեր անտաղնորդ և անկանոն . բանակետք ձեր պատնիշափակք լքեալ + անբաւ ամբարանոցք ձեր 'ի մէնջ ժառանգէլ , կամ 'ի ձէնջ վասնեալ : Առաջին քաղաքն լէհաստանու 'ի բաժնին ռուսաց , անկաւ ընդ մերովս իշխանութեն . վեց միլիոն լէհք լիգուանիոյ , ընդ հինգ միլիոն լէհն բաժնին վարսավոյց , զեն վերացուցանեն խոդրելով զիւրեանց իրաւունս : Մինչ յայսմարդաւորք իրավակաւս մերով :

Գուշակէք իմննախաձայնելով զմերս անձորդիւն փախուստ : Եւ ուր արդեքք , կամ ե՞րբ 'ի փախուստ դարձաք մեք յերեսաց ձերոց : Դուք ասկաւին զնոյն ռւնիք , զոր ունէիք ահա 'ի քսան ամսոց հեաէ զգուստութեն լեզուի : Դվանովին զընդէմն իրին խօսիք , և զվարիւն վարվազակի 'ի վերայ բերէք :

Բան 'ի մէջ առնուք և յաղագս ամբարտաւանութեն մերումն ինքնակալի : Սակայն ո՞րն է առաւել ամբարտաւան յինքնակալս . նա՝ որ յետ յաղթական լինելոյ , առ 'ի սէր խաղաղութեն դարձուցանէ շնորհէ անդրէն զանբաւ գաւառս . եթէ նաոր պատերազմեալ խորտակեալ , այլ այնունմիւ կցէ ընդ իւրում որութեն զինինան տիա , զմօլասավիա , զվարաքիա , զարկելիան մասն սրբուշի և կալիծիայու . և սնուցանէ օրինակաւս այսու 'զամբարտաւանութիւն իւր . յափշտակութեն 'ի դաշնակցաց իւրոց 'ի շիշտէ , 'ի սրբուշէ և 'ի գերմանիոյ . արդուր նա զկայ առնոյր , եթէ լինէր յիրաւէ յաղթական :

Խորհուրդ տայք մեզ , հատուածէլ մեկնիլերթալ 'ի հայրենիս մեր : Միայն վասք՝ ուսուցանեն զվատութիւն : Մեք ոչ տամբ ձեզ խորհուրդ այսպիսի : վասն զի ամօթու համարիմք զայսպիսիս . այլ միայն կարեկ ցեալ մեր առ հարստահարեալս 'ի ձէնջ լինս 'որ 'ի բանակիդ , տամբ նց խորհուրդ . թէ հայրենիք ձեր ահա կենդանան . 'ի բաց ձգեցէք զըսւծ բանազրասութն . եկայք (ո՞ւ եկին և գան գունդադունդ զօր նոմ) ժողովեցարմէք ը գրօշակաւ սպիտակ ար-

ծուոյն , որ սլացոյց ած զնախնիս ձեր 'մինչ 'ի ներքոյ պարսպացն մօռպային : Ասեմք նոցա , թէ ահա ժամյարութիւն իշխանութեն ձեր եհաս , և ժողովն լէհաց 'ը տեսչութիւն մառէշեալ ատամօ զադուուիսքի իշխանին 'կոչէ զձեզ միանգամյն 'ի բաց 'ի ծառայութէ ռուսաց . այն զի և պատիւն և կրօնն ստիպէն զձեզ , գալ խառնիլ 'ի մի միաբանութիւնի , առ 'ի դործ մեծ հաստատուեն ձերոց հայրենեաց :

Հրաւեր ուսոյք մեզ 'ի գերութիւն 'ը երկիրն ռուսաց : Եւ զի՞նչ . միթէ հնարիցէ մեզ լքանել զօրէնս հայրենականս , զվարս քաղաքականս , ցանկացէլք վայրենութեն և ստրկութենդ ձեր : Մեք այժմ մարդիկ եմք , այլ գալով առ ձեզ գաւնամք լինիմք անբանք անասունք : Եւ զի՞նչ այլ բաց յայսմանէ մարթիք դուքք տալ մեզ . զի բոլանդակ ձերգ տէրութիւն համայնիւք հանդերձ , ոչ արժեն և ոչ գաւառ . մի 'ի մերոցս :

Խօսիք ը մեզ և յաղագս զինունորագրութեն և զինունորական բոնաւորութեն : Զինունորագրութիւն մի է յօրինաց յամ ազինս : 60 միլիոն արք զինակիրք , առանց ինչ գըքունարութեն զօրագողով լինին առ 'ի ստուարութիւն մերումն բանակի : Եւ ընթանամք յառաջ , բանզի օրէնքն զմեզ յայն առաջնորդին : Խակ գուք ընտրելք 'ի ձերոց տեարց 'ընդ որոց եւխանութեն լեզու եք գերի , տայց զիկանս ձեր 'առանց գիտելոյ թէ ընդէլք այս ոք մանաւանդ , ք թէ այն ոք պարաիցէ զայն տալ . այլ միայն զայս գիտեք , զի այսպէս կամի խոհեմունի ձերոց տեարց : Դուք յանձնեալ եք 'ի նոցանէ առ զօրագարս զօրուն , ուզ յանձնեալ լինին ձիք և եզինք նոցա 'ի ծառայութիւնակին : Բըրնակալութիւն զինունորական ասէք : Բանակալութիւն թակտուորէ 'ի ձեր հայրենիք , ուր միշտ 'ի գործ զնին խորազանք ուր ոչ վերանայ երբէք 'ի պաշտօն վառաւոր . 'ի ձեր հայրենիս ասեմ 'ուր երկիւղն է սահման ձերոց կրթութիւն , և ոչ թէ սպատիւն :

Զիարդ է իցէ , չէ կարի հեռաւոր ժամին , յորում նորոգել ունիմք զաղատութիւն ձերոց եղեաց , հաղածել անհետ առհել զանուն գերութիւն 'ի տէրութէ ուուսաց . և զձեզ կարգել 'ի ձերում իրաւասութիւն + ուր անցնիւր դիւզական լինիցի հապատէկ և քաղաքացի իւրում վիճակին , և աէր իւրում վասահկոց և իւրոյ ժամանակին . որով մի ոք մնացէ 'ի գերութենց իւրում ուզ զեզն մի և կամ զձի :

Յայնժմամ փողեացուք և առ ձեզ իսկ , մէկնիլ վատանցէլ 'ի զօրուն . յայնժմամ աստօնուք և առ ձեզ իսկ , թէ պատերազմենջիք ընդ մեզ վասն ձերոց երաւանց և ձե-

ձերոց ընտանեաց . և դուք 'ի հարկել լինի ցեք կամակից մեզ ընդդեմ ձերոց հարստա հարողաց . քանզի ը գերութեք լինելն մարդոյ՝ ընդդեմէ իւրոյ բնութեն, ըդդեմէ և կրօնի : Արդ՝ վերջ տացուք բանիս շնորհակալ լինելով ձեզ, յաղագս ծանուցանելոյ մեզ զկարդ և զգիսումն ձերումդ բանակի : Դուք առանց վաստակելոյ գնացէք յէսս յէտս, առ 'ի ձգելզմէզ 'ի հաղըս ձեր՝ որպէս և ասէքդ : Ճանաչեմք քաջ՝ զի այս ազնունական բարուց է, աղդ առնել տգիւտին զվատանդէն : Աղաչեմք մի դանդաղիք ևս առաւել այսուհետեւ, տեղեակս առնել զմէզյամի զձերոց գնացիցդ՝ որպէս և սկըսայքդ առնել, և մեք օկտնուցուք յօյժ այնուիկ || :

Մոսկովիերը մէկ ապստամբուն գրգելու թուղթմալ գրեցին նէմցէն զօրացը որ ֆրանսի բանակին մէջն են, առ կերպով :

ԳԵՐԻՄԱՆԻԱԳԻՔ .

Ընդդեմք պատերազմիք դուք ը ոռւսս . առ 'ի նէ իրամատեք դուք վասհմանագը լուխս . էր վասն թշնամքար վարիք ընդժողովրդեան՝ որ 'ի հերուն հետեւ եկաց ընդ ձեզ ամ օրինաք բարեկամութեն, և ընկալաւ 'ի ծոց իւր հշաղարաւորս 'ի ձերոց աղբակցաց, ուստամփեցոյց վնսսայիւրեանց արունեասս . և վարձարեեաց զնոցին ճարտարութի : Ով ոք բունադատէ զձեզյայս անիրաւ յարձակումն : Այս ոչ յայլ ինչ, քան էթէ 'ի տուգանն ձեր ունի յանդել, և ոչ առնուլ վախճան, բայց էթէ մահունամբ և արեամբ անձանց՝ հարիւր հաղարաց ումանց . և կմ գլխովին ձերովդ անձնատուր ծառայութի :

Օտունի թէ այդ ձեր յարուցումն՝ ցիցէ աղատ ինչ կամօք և ընարութեք : Զեր խոհեմութիւն և ձեր սէր առ արդարասիրուն, թունի իմն կախարդեալ 'ի թովիք : Զիարդ ձեռնտու և գործի եղէք օտարոսի այնմ դուռզութի՝ որ անդուլ անդադար գուն գործէ՝ արկանել առ հասարակ ընդ լծով ծառայութի՝ զբովանդակ եւրոպիա :

Գերիմանացիք, ապերջանիկ և ամօթալից գործիք գոռողութեանն . բարձրացուցէք զջլուխս, աւնկն գիք : Շուշ լիցին ձեզ համբաւ՝ ձեր՝ զոր ունիք 'ի պատմութիւն յիշտակարանաց, թէ յարունեստի խաղաղուն, և թէ 'ի պատերազմի : Ուսարուք յօրինակէ սպանիացւոց և 'ի փօրթուգալաց, թէ զիարդ համակամ և անդրդունելի պնդուն երիք ժողովրդեան, կարօղ է յեսս ընկըս, կել զյարձակումն թշնամուցն, և 'ի բաց վազել պրճանիլ 'ի կասղանաց և 'ի շղթայից օտարազգւոյն : Դուք այժմ նկուն էք լեւ :

այլ ոչ ուժաթափափեալ, ոչ էք տակաւին 'ի մէնջ օտարացեալ : Եւ թէպէտ բազումք 'ի ձենջ յերևելեաց ոչ որպէս պարտն է վարել վարեն զստաշոն իւրեանց առ հայրենիս . այլ սակայն մեծաւ մասամբ ազգն ձեր դաշնակից է ը մեզ, և դժդմնեալ ը այս գժունարաբառնալի լուծ, և կայ մեայ հաւատարիմ առ մէծ և առ հայրենիս :

Արդ՝ դուք, զորս տիրօվն բռնադատել տանի զձեզյանդիման ոռւսաց . թողէք լքէք դժրօշակն գերութեն, և ժողովեցարուք ընդ դժրօշակաւ ընիկ հայրենեաց ձերոց, և ազսատութեն, և ազգային պատճոյ՝ որ կանգնեալ է, և յաջողակ հողմով պարզեալ ընդ տեսութեք մերս ինքնակալի . որ ձեզ խոստանայ զօդնութիւն համօրէն քաջազուն ոռւսաց՝ հոմիլիոն արանց վառելուց հարացարալմի, որք առ հասարակ երգունեալ էն՝ մինչեւ յհետին շունչ իւրեանց պատերազմել, առ պահելոյ զաղաւութիւն և զփառս ազգայինս :

Հրաման ետ ինձ ինքնակալին աղեքսանդր, ամօթիցիալաց և զօրաց գերմանացւոց հասառածելոց 'ի զօրաց այտի և յարելոց 'ի մեզ տալ պարգևս, զէմժիօն գերմանական . յորոց վերայ հրամայեցէ մի ուն փրինչլիփէ գերմանացի, որցուցեալ իցէ զփորձ սիրոյն առ հայրենիս իւր . որոց ամ փոյժի և ջան իցէ յարուցանել զաղատութի գերմանական : Ուր 'ի ընելն այստրիկ այսնպէս՝ երախտագետն հայրենիք՝ ձօնեցէ իւրոց քաջաց և հաւատարիմ զաւակաց շնորհալութիւն բազումն, որք դիտացին խոյս տալ 'ի կործանմանէ : Այլ եգեալ թէ վախճան գործոյն ոչ ունիցի երջանիկ ելս . յայնժամ ինքնակալն հասատաեալ է՝ տալ այդոցիկ արանց քաջաց իրկրի՝ ժառանգութիւն անունանիս և յաւրաժանանս :

Գերմանացիք ընտրեցէք . . . Մի առ հրաւերս հայրենեաց և պատճոյ լինիք անլողք, և վայելեցէք արութեն և դիւցաղնութեն ձերոյ զարժանաւոր վարձս . ապա թէ ոչ, կացէք և մնացէք որպէս էքդը ընկճեալ ընդ լծով ծառայութեն, և կորնչիլիք 'ի հարստահարութիս և 'ի չքաւորութիս և յանարդանս . և ծածկեմջիք նախատանգ յօտար աղդաց, և անիծաբանութիւն որդւոց ձերոց || :

Ապարհամօրհական մսսկովին երուն թըլթին՝ մէկ նէմցէմը դէմ գրեց, որուն մէջը փէք աղէկ կրհասկըցնէ, թէ նէմցէկ տերութիւնը՝ որշափ ատենէ պէրի, ու ի՞նչ սլատձառի համար քէն ունի իրեն . ու ի՞նչ չիմայ իրեն դէմ պատերազմ բացաւ . Աս թղթին օրինակը հոս տեղ ըըլալուն համար, եկած թղթին կըպահենք :

ԴԻՏԸՆԻ ԲԻՒԶԱԿԵՐԸ

1812. ՚ի 1. Հոկտեմբերի.

Առ գործքս՝ որ է Պատմութիւն հիմկվան ատենիս, ամմէն
օրը հեղմը կըտպվի:

ՊԱՏԵՐԱՋՄԱՆՔ

Պատասխանի՝ մոսկովյաներուն նեմցէի զօր քը պատամիքնեցընելու համար գրած թըլը թին. որ ուշվու մէկ նեմցէմը՝ այսպէս խօսելով մասկովյաներուն:

|| Եթէ խօսիք առ ազգս գերմանացւոց զայդոսիկ բանս, ապա լուսարնէք զպատաս խանին՝ զոր նոքա ունին տալ ձեզ: Գերմանիա հաստատեալ է ՚ի մոխ պատերազմել ը ուռսս. քանզի ուռսք պատերազմեցան ը նմա ՚ի 1809. քանզի քաղաքական օգուտ գերմանիոյ պահանջէ զի մօլտավիա և վաղբիտ մի կացցեն ընդ աերութեամբ ուռսաց. և քանզի կարի հարկաւոր է սանձ արկանել անյագ ամբարտաւանուեն ուռսաց: Դարձեալ՝ գերմանիա ունի պատերազմել ը ուռսս, քանզի այժմբէ դրապուր. կեան վիճակն է այնպիսի, որով մերձ ը մերձ հանգերձեալ է կանզնել յոտին լէ հացն տէրութի. և քանզի գերմանիա ուռ կարացեալ կորսանամբն, որոյ պատառ եղեն ուռսքյանցելումն պատերազմի, արդ պէտս ունի պատերազմել ը ձեզ՝ առ ՚ի ոչկորուսանել և զնացեալ գաւառուն. և քանզի գերմանացիք՝ ոչ գախն երբէք ՚ի գանակցութեն ը ուռսաց. ոչ ապաւինութի. և ոչ օգնութի ինչ կարեոր ՚ի գի մամարտիլ իւրեանց ընդ ֆրանսայու. և զի ուռսքյանց նունագս, յորս մախն ՚ի գաւառս գերմանացւոց. ոչ պահէլով և ոչ մասամբք իւրիք զնասամունս իւրեանց, և ոչ ցուցանելով հմտութի ինչ պատերազմական. այլև լեալ միշտ խարեբայք, և իւրեանց վայրենաբարոյ զնացիւքն, որ սեպհական կնիքն է նոյս, զատելութի ժողովբեան ՚ի վը իւրեանց գրգռեցին: Յաղագս որոյ տունն գերմանիոյ հաստատեալ է լինել միշտ ը ֆրանսայու, յորմէ ակնանի իւրոց բարեյաշողութին. որպէս և եղիւ ՚ի 1756: Ահա այսոքիկ են պատճառքն՝ որ յօժարամիսս գործեն զդերմա-

նացիս, կռել գաշն անքասյու: Եթէ գուք ոչ պատգերմանացիս ՚ի 1809. եկատունց ինչ պատճառանաւ կեալ զմի մասն յիւրոց ու ոչ աերապետել էր ձեր ՚ի և վալաքիայ, զոր ոչ բնաւ հաշու ակամք ը ձերովդ իւ տեսանել. և միով բանիւ, մեացել էր ձեր հաստատու գանձակից ը գերմանիոյ, մարտ պատերազմի պայքա-

Մեծագոյն աղետք զոր ձել ազգի ուռմեք, և տեսանե զդաւառս ուռնակու և մեաց: Գերմանիա՝ զի մի զայս աղետալի անցք, հազի կամ ը ուռսս, և կամ է գանձակից լինիցի: Եւ աեն՝ յորմէ հետեւ եղաք ը ձև ոչ եթէ միայն ոչ շահեց այլ մանաւանդ. անարգանք ձափողակի ելք, կորուտ ընկալան զմեզ, և ընդ է երեսս երկրի մերում, բողովեցին: Խակ այսօր մեր թիեւալ ը արծունոյն ֆրանքանայ արագոյ մերոց և այլ ինչ ոչ լսեմք խօսել բայց եթէ ներբոզս և գովդրօշից: Յորմէ իմաստասի ևս խստագոյն հարուսածն՝ տանգեցաք, էր ըունելն սաց յերկրի մերում:

Եւ բայց յասացելոցս յայտ դաշանցն զորս եղիք ՚ի գի կալին ֆրանսայու, և ը զնավար վերաբազմեալս, ու ածել հաւանեցուցանել ՚ի կիլդէռուա. և անշուշտ լեռ ցայսօր, եթէ պահեալ տումն զայն: Ապա ուրեմն